

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi Dergisi

Kahramanmaraş Sütçü İmam University

Journal of the Faculty of Theology

ISSN-1304-4524 e-ISSN-2651-2637

Kur'ân-ı Kerîm'de İnsanlara Bildirilen Sorular

The Questions that People are Asked in The Qur'ân Al-Kerîm

Yazar / Author

Hakan ÖZKAN

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi
Eğitim Bilimleri Bölümü Eğitimin Felsefi, Sosyal ve Tarihi Temelleri Ana Bilim Dalı
İstanbul / TÜRKİYE

hakan.ozkan@medeniyet.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-2023-6873>

Makale Türü/ Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale Geliş Tarihi/ Date of Receipt: 07/03/2025

Makale Kabul Tarihi / Date of Acceptance: 13/06/2025

Makale Yayın Tarihi / Date of Publication: 30/06/2025

Yayın Sezonu/Pub Date Season: Haziran / June

Yıl/Year: 23 Sayı/Issue: 45 Sayfa /Page: 568-589

Atıf/Citation: Özkan, Hakan. "Kur'ân-ı Kerîm'de İnsanlara Bildirilen Sorular". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (Haziran 2025), 568-589.

<https://doi.org/10.35209/ksuifd.1653055>

●Bu makale iThenticate programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

KUR'ÂN-I KERÎM'DE İNSANLARA BİLDİRİLEN SORULAR**Öz**

Allah'ın insanlara göndermiş olduğu son ilahi kitap Kur'ân-ı Kerîm, lafız ve manasıyla hidayete ve tefekküre vesile olmaktadır. Kur'ân, yalnızca inanç ve ibadet esaslarını belirleyen bir kitap değil, aynı zamanda düşünceyi derinleştiren ve bireyi tefekküre yönlendiren çok boyutlu bir hitaptır. Bu hitabın önemli unsurlarından biri de ilahî sorulardır. Kur'ân'da, insanların aklını ve kalbini doğru yönde kullanmasına vesile olacak farklı yöntemler kullanılmaktadır. İlahî kelimelerde dikkat çeken ve sıklıkla kullanılan yöntemlerden biri, soru-cevap yöntemidir. İlahî sorular, doğrudan bir bilgi aktarmaktan ziyade, muhatapı düşünmeye sevk etmek ve hakikati aramaya teşvik etmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu sorular, hem bireysel hem de toplumsal düzeyde insanın varlık, yaratılış, bilgi ve sorumluluk gibi temel meseleler üzerine düşünmesini amaçlar. İlahî sorular hem bireysel farkındalığı artırma hem de manevi bilinci güçlendirme noktasında Kur'ân'ın güçlü eğitim diliyle bütünleşir. Bu sorular, bireyi doğrudan muhatap alarak onun zihinsel katılımını sağlar ve anlam arayışını harekete geçirir. Bu yönüyle, din eğitiminde önemli bir pedagojik araç olarak kabul edilebilir. İlahî soruların din eğitimindeki en önemli katkılarından biri, öğrencinin sorgulama, düşünme ve içsel muhasebe yapma becerilerini geliştirmesidir. Geleneksel ezberci eğitim anlayışının aksine bu süreç, bireyin aktif katılımını teşvik eden bir öğrenme imkanı sunar. Kur'ân'da Allah'tan insanoğluna yöneltilen sorular olduğu gibi başkalarının diyalogunda kullanılan ve önemi nedeniyle insanlara bildirilen sorular da mevcuttur. Kur'ân'da Allah tarafından insanlara bildirilen soruların neler olduğu, çalışmanın problem cümlesini oluşturmaktadır. Mevcut literatürde, bu soruların hangi boyutlar içerdiği ve muhataplarını hangi zihinsel süreçlere sevk ettiği konusunda çalışmalar bulunmamaktadır. Amacımız, Kur'ân'da Allah tarafından insanoğluna bildirilen soruların tümünü belirlemek ve bunları tematik olarak tasnif etmektir. Bu çalışma ayrıca, ilahî soruların Kur'ân pedagojisi ve retorik gücü üzerindeki etkilerini görünür kılmayı ve bu alandaki akademik literatüre nitelikli bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Kur'ân, bu soruların tespiti için 5 defa hatmedilmiş, âyetler anlam içeriklerine göre kategorize edilmiştir. Bu makalede sadece Kur'ân'da Allah'ın insanlara bildirdiği ve peygamberlerin, kavimlerin, insanların kendi aralarındaki diyaloglarında geçen sorulara odaklanılmıştır, çalışma bu âyetlerle sınırlıdır. Çalışma neticesinde Allah tarafından insanlara bildirilen soruları içeren 260 âyetin varlığıyla birlikte bu soruların insanları düşündürme, bilinçlendirme ve doğru yola yönlendirme açısından önemli bir yöntem ve araç olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Din Eğitimi, Kur'ân-ı Kerîm, Soru, İlahî Soru, Soru-Cevap Yöntemi.

The Questions that People are Asked in The Qur'ân Al-Kerîm**Abstract**

The Qur'ân, the last divine book sent by Allah to mankind, is instrumental in guidance and contemplation with its words and meaning. The Qur'ân is not only a book that determines the principles of belief and worship, but also a multidimensional address that deepens thought and directs the individual to contemplation. One of the important elements of this address is the divine questions. Different methods are used in the Qur'ân to help people use their minds and hearts in the right direction. One of the most prominent and frequently used methods in divine speech is the question-answer method. Rather than conveying information directly, divine questions are used to encourage the interlocutor to think and search for the truth. These questions aim to make human beings reflect on fundamental issues such as existence, creation, knowledge and responsibility on both individual and social levels. Divine questions integrate with the powerful educational language of the Qur'ân to both increase individual awareness and strengthen spiritual consciousness. By directly addressing the individual, these questions ensure his/her mental participation and stimulate his/her search for meaning. In this respect, they can be considered an important pedagogical tool in religious education. One of the most important contributions of divine questions in religious education is the development of the student's skills of questioning, thinking, and internal

accounting. In contrast to the traditional rote learning approach, this process offers a learning opportunity that encourages the active participation of the individual. In the Qur'ân, there are questions directed from God to human beings as well as questions that are used in the dialog of others and that are communicated to people because of their importance. The problem statement of this study is what are the questions that God has revealed to human beings in the Qur'ân. In the existing literature, there are no studies on what dimensions these questions contain and what mental processes they lead their interlocutors to. Our aim is to identify all the questions revealed by Allah to human beings in the Qur'ân and to classify them thematically. This study also aims to make visible the effects of divine questions on Qur'ânic pedagogy and rhetorical power and to make a qualified contribution to the academic literature in this field. Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in the study. The Qur'ân was read 5 times to determine these questions and the verses were categorized according to their meaning content. This article focuses only on the questions that God has revealed to people in the Qur'ân and that are mentioned in the dialogues of prophets, tribes and people among themselves, and the study is limited to these verses. As a result of the study, it has been determined that there are 260 verses that contain questions revealed to people by Allah and that these questions are an important method and tool in terms of making people think, raising awareness and guiding them to the right path.

Keyword: Religious Education, Qur'ân, Question, Divine Question, Question and Answer Method.

Giriş

İnsanı diğer varlıklardan ayıran en temel özelliklerden biri olan dil, sadece düşünce ve duyguların ifadesiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda toplumsal hafızanın, kültürel kimliğin ve medeniyet birikiminin taşıyıcısı konumundadır. İnsanlık tarihiyle yaşıt olan dil; ¹ bireyin zihinsel faaliyetlerini şekillendiren, kelime ve kavram dağarcığıyla düşünce dünyasını genişleten ya da sınırlandıran bir vasıta. Bu yönüyle dil, sadece bir iletişim aracı değil, aynı zamanda düşüncenin ve bilimin kurucu unsurudur. Toplumlari millet haline getiren temel dinamiklerden biri olması hasebiyle, kültürel değerlerin inşasında ve aktarımında vazgeçilmez bir işlev üstlenen dil, ² canlı ve dinamik, değişime ve gelişime açıktır.

Dil ile düşünce arasındaki karşılıklı etkileşim, ³ bireyin zihinsel inşasını doğrudan etkilemektedir.⁴ İnsan, konuştuğu dilin sınırları içerisinde düşünmektedir; dolayısıyla dil, hem bireysel hem de toplumsal kimliğin şekillenmesinde belirleyici bir role sahiptir.⁵ Bu bağlamda, İslamiyet'in temel kaynaklarının Arapça olması, sadece dinî bir tercihin ötesinde, dilin anlam ve kültür üzerindeki etkisine dair bilinçli bir yönelişi de ifade etmektedir.⁶ Kur'ân-ı Kerîm'in Arapça nazil oluşu, bu dili sadece bir iletişim vasıtası değil, aynı zamanda ilahî hakikatin lafız ve mana düzeyinde tezahür ettiği bir mecra haline getirmektedir.

Kur'ân'ın anlam boyutu kadar lafzî yapısı da İslam düşüncesinde derin bir ilgiyle ele alınmıştır. İlk dönemlerden itibaren, Kur'ân'ın hem içerik hem de dilsel yönüne dair yapılan çalışmalar, tefsir, belâgat, kıraat ve icâz gibi alanlarda önemli bilimsel geleneklerin doğmasına zemin hazırlamıştır. İcâzü'l-Kur'ân başlığı altında müstakil eserler telif eden İslam âlimleri,

¹ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi* (İstanbul: Bayrak Basım, 2008), 3; Necmettin Gökku, *Kur'an Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2014), 9; Günay Karaağaç, *Dil, Tarih ve İnsan* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008), 15; Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009), 1/50-56.

² M. Osman Necati, *Kur'an ve Psikoloji*, çev. Hayati Aydın (Ankara: Fecr Yayınevi, 2004), 130.

³ Behlül Tokur, "Kur'an'da Soru Kalıpları ve Metaforlar", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (2011), 116.

⁴ Bedia Akarsu, *Dil-Kültür Bağlantısı* (İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1998), 37.

⁵ Fatma Odabaşı, "Dindarlık Göstergesi Olarak Dil/Dil Dindarlığı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 14/ 1 (2014), 123-154; Cemaleddin Kâsimî, *Tefsir İlminin Meseleleri*, çev. Sezai Özel (İstanbul: İz Yayınları, 1990), 79-83.

⁶ Enver Cündî, *el-Fushâ Lüğatü'l-Kur'an* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Lübnânî, 1982), 266.

Kur'ân'ın beşer sözü olmadığını; aksine mucizevî bir hitapla insanlara yöneldiğini ortaya koymaya çalışmışlardır. Onun dilsel üstünlüğü, sadece estetik bir beğeniye hitap etmekle kalmaz; aynı zamanda muhatabını düşündüren, sorgulamaya sevk eden ve olumlu yönde bir dönüşüm hedefleyen yönlendirici bir özellik taşır.

İlahî kelim, hidayet ve saadetin kaynağı olarak sadece ahlâkî bir rehber değil, aynı zamanda akıl ve kalbin faaliyetlerini geliştirmeye yönelik güçlü bir eğitim aracıdır. Kur'ân, aklın ve kalbin faal olmasını öğütlemekte, bireyi ve toplumu tefekküre yönlendirmektedir. Bu bağlamda, düşünmeyi teşvik eden sorular vasıtasıyla da bireyin zihinsel ve ruhsal derinliğini artırmayı hedeflemekte, düşünmeyi teşvik etmekte, düşünmeyenleri ve düşüncesizliği yermekte;⁷ bireyi ve toplumu yanıltan koruyacak, doğru ve faydalı işlere sevk edecek konular hakkında vahye bağlı kalarak akıl yürütülmesini öğütlemektedir.⁸ Vahiy, insanın iyilik ve kötülük potansiyelini göz önünde bulundurarak onun eğitilebilirliğini esas almakta; ona varoluşsal hakikatleri kavrama imkânı sunmaktadır. Kur'ân'daki sorular bu bağlamda, pedagojik, psikolojik ve epistemolojik bir değer taşımakta; muhatabını pasif bir alıcı olmaktan çıkarıp aktif bir düşünür haline getirmeyi amaçlamaktadır.

İnsan, evrende bilinen en karmaşık, çok boyutlu ve hâlen tüm yönleriyle anlaşılamamış bir varlık olarak,⁹ vahyin temel muhatabıdır. İnsanın eğitime yönelik olarak Kur'ân'da kullanılan dil, az sözle çok mana ifade etme yetisiyle dikkat çekmektedir.¹⁰ Bu üslup, hem evrensel bir hitap gücüne sahip olmayı hem de farklı bilgi seviyelerine hitap edebilmeyi mümkün kılmaktadır. O, lafzî yapısıyla estetik bir ahenk sunarken; içerik bakımından ise her bireyin akıl, duygu ve irade alanlarına nüfuz edecek ölçüde çok katmanlı anlamlar içermektedir. Vahyin son halkası olan Kur'ân, önceki kitapların hükmünü sona erdirmiş; hem lafzıyla hem de delaletiyle güvenilirliğini ortaya koyarak beşerî metinlerden ayırmıştır.

Kur'ân'da yer alan soruların içerik yapısı, muhatap kitlesi ve amacı dikkate alındığında; söz konusu soruların, sadece birer iletişim aracı değil, aynı zamanda derin bir düşünme, sorgulama ve dönüşüm mekanizması olduğu görülmektedir. Bu sorular, vahyin temel mesajını daha iyi kavrayabilmek, insana yönelik rehberliğini anlayabilmek ve onun eğitimsel boyutunu değerlendirebilmek açısından önemli bir anahtar sunmaktadır.

Din eğitimi perspektifinden Kur'ân'da Allah tarafından insanoğluna bildirilen soruların tümüyle tespiti ve belirli kategorilerde tasnifi şimdiye kadar yapılmamıştır ve bu durum çalışmamızın problemi oluşturmaktadır. Kur'ân'da insanın sorumluluğuna yönelik uyarı niteliğinde soru içeren âyetler ile peygamberlerin, kavimlerin, insanların kendi aralarındaki diyaloglarında geçen ve zikredilen sorular da mevcuttur. Biz bu makalede sadece Kur'ân'da Allah tarafından insanlara bildirilen ve peygamberlerin, kavimlerin, insanların kendi aralarındaki diyaloglarında geçen sorulara odaklandık, çalışma bu âyetlerle sınırlıdır. Salt bilgi edinme amacı taşımayan ve din eğitimi açısından eğitsel işlevi öne çıkan bu türden soruların tespiti, bireysel ve toplumsal sorumluluk bilincinin oluşumuna ve gelişimine, düşünme ve sorgulamayla ahlâkî olgunluğa katkı sunacaktır. Ayrıca bu soruların tefekkürü, insanın kendisine, Rabbine, diğer insanlara ve çevreye karşı sorumlulukları hakkında duyarlı hale gelmesine ve kendi isteğiyle kalıcı

⁷ M. Halil Çiçek, *Kur'an Nasıl Bir Kitaptır* (İstanbul: Beyan Yayınları, 2007), 98.

⁸ Murat Oral, "Kur'ân'a Göre Akıl ve Tefsirdeki Rolü Bakımından Aklın Kur'ân'a Arzı", *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 14/1 (2022), 295.

⁹ Alexis Carrel, *İnsan Denen Meçhul*, çev. Ömer Durmaz (İstanbul: Hayat Yayınları, 2016).

¹⁰ Muhammed Bahaeddin Yüksel, *Kur'an'ı Farklı Anlama ve Nedenleri* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017), 54-106.

davranış değişikliğine dönüşmesine yardımcı olabilecektir. İslamiyet gibi İslâmî din eğitiminin de hedefi insanoğlunu salt bilgi ve inançla donatmak değildir, bireyin ve toplumun doğru iş ve güzel ahlâk ile olgunlaşması önem arz etmekte ve teşvik edilmektedir. Bu çalışmanın odaklandığı amaç, Kur'ân'da Allah'ın insanoğluna bildirdiği soruların tümünü tespit etmek, belirlenen kategorilere göre tasnif etmektir. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizinin kullanıldığı bu çalışmada soruların tespiti için Kur'ân 5 defa dikkatle hatmedilmiş, Türkçe meal ile karşılaştırmalı olarak okunmuştur. Kur'ân'daki 6236 âyetin 1260 tanesinin soru içerdiği düşünüldüğünde (bu sayı âyetlerin 5/1'ine tekâbül etmektedir),¹¹ ikrar ve inkar şekilleriyle soru üslûbunun yoğunluğu, etkisi ve önemi ortaya çıkmaktadır.¹² Çalışmamız neticesinde Allah'ın insanlara bildirdiği soruları içeren 260 âyet tespit edilmiştir. Bu durum, vahiy açısından sorularla düşündürme yönteminin ve bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

1. Kur'ân'da Hitap ve Üslûp

Allah, insanda var olan akıl, vicdan ve fitrat gibi doğal imkânlarla ilave olarak Kur'ân'ı ve onu açıklayıcı/uygulayıcı olarak Hz. Peygamberi göndermiş ve beşere ilahî bir destek sağlamıştır. Son ilahî mesajları bildiren ve insanlığın ihtiyacı olan hususları açıklayan Kur'ân, ilahî koruma altındadır.¹³ Onun dili ve üslûbu, hadislerden farklıdır ve aradaki nüans rahatlıkla anlaşılmaktadır. İlahî maksatların beyanında kullanılan lafızların söz sanatları ile süslenmesi, insanın dikkatini çekmekte, estetik bir bakışla duygusal bir etkiye, hidayet için tefekküre vesile olmaktadır.

Kelamı, ifade edilmek istenen anlama en uygun biçimde tasarlamak üslûba işaret etmektedir. Kur'ân'ın dili ve üslûbu, kelimelerdeki insicam ve fesahat, sürekli değişen nağmeler, âyetlerdeki tertip ve ahenk, nazım, nesir ve belâgat yönünden eşsizdir;¹⁴ şiir gibi belli bir vezin olmadığı halde kendine has bir ölçü, çekicilik ve yumuşaklık vardır. Lafız ve mana yönünden özgün ve dinamik bir yapı arz eden ilahî kelamın konteksti, ahengi ve anlam zenginliği eşsizdir; hem akla hem kalbe hitap eder niteliktedir.¹⁵ Âyetler ve sûreler arasında anlam bütünlüğü vardır, konular görünürde farklı olsa da alt metinlerde bir mana bağlantısı mevcuttur. Lafız ve mana dengesi ve bunlar arasındaki fonetik uyum(onamatope),¹⁶ bilgi/kültür ve anlayış seviyesi farklı her insanın aklına ve kalbine aynı anda hitap etme,¹⁷ çoğunlukla Mekkî sûrelerde bulunan tekrarlar, tasvir, kıssa, temsil, diyalog, istifhâm(soru) ve hitap gibi anlatım yollarıyla oluşan biçimsel zenginlik ve çeşitlilik, beden ve ruh misali biçim ile muhteva uyumu, monotonluktan uzak olağanüstü beyan

¹¹ Abdülazim İbrahim Muhammed Mutini, *Tefsiru'l-Belagi li'l-İstifhâm fi'l-Kur'âni'l-Hakîm* (Kahire: Mektebetü Vehbe, 2011), 5-6; Abdurrauf Said Abdulğani Lebidî, *Hemzetü'l-istifhâm fi'l-Kur'âni'l-Kerîm* (Amman: Mektebetü Vataniyye, 1992), 7; Nurullah Denizler, *Kur'ân'da İnsanlara Yöneltilen Sorular* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2020), 28.

¹² Adil Bor, *Kur'an Belâgatında Hitap ve Muhatap İlişkisi* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017), 284; Lebidî, *Hemzetü'l-istifhâm fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*, 7.

¹³ *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, çev. Hayrettin Karaman - Ali Özek - İbrahim Kâfi Dönmez - Mustafa Çağrırcı - Sadrettin Gümüş - Ali Turgut (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2014), el-Hicr 15/9; Veli Ulutürk, *Kur'ân-ı Kerîm Allah'ı Nasıl Tanıtıyor?* (İzmir: Nil Yayınları, 1994), 95-96.

¹⁴ Mennâ Halil Kattân, *Mebâhis fi ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2016), 285; Osman Keskiöğlu, *Nüzulünden İtibaren Kur'ân'ı Kerim Bilgileri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012), 64; M. Tayyip Okıç, *Kur'ân-ı Kerîm'in Üslûp ve Kiraatı* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1963), 12.

¹⁵ M. Abdullah Draz, *Kur'ân'a Giriş*, çev. Salih Akdemir (Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2000), 83-84; Hatice Görmez, *Kur'an-ı Kerîm'in İkili Anlatım Üslubu Bağlamında Terğîb ve Terhîb* (İstanbul: Kuramer, 2017), 35.

¹⁶ en-Nisâ 4/143; el-Enâm 6/125; et-Tevbe 9/38; el-Bakara 2/74; el-Zilzâl 99/1.

¹⁷ Muhammed Hamîdullah, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1993), 26.

tarzı onun herhangi bir eseri veya kişiyi taklit etmediğini ispat ettiği gibi aynı şekilde taklit edilemeyeceğini de göstermektedir.¹⁸

Kur'ân, Arapça olarak nazil olmuş kutsal bir kitaptır ve dili, kendine özgü edebi özellikleriyle dikkat çekmektedir. Anlatım dili, içeriksel derinliği ve dilsel incelikleri bakımından hem inanç dünyasında hem de edebiyat ve dilbilim alanında araştırmaların odağında olmuştur. Nazım ve nesir arasında özgün bir üslûba sahip olan Kur'ân'da mecaz, teşbih, seci ve ritim gibi unsurlar, ilahî mesajın içeriğine derinlik kazandırmak amacıyla yoğun biçimde kullanılmaktadır. Ses ahengi ve ritmik yapı, hem metnin estetik değerini artırmakta hem de dinleyicinin ilgisini diri tutmaktadır. Bu bağlamda, o yalnızca bir hakikat/anlam aktarıcısı değil aynı zamanda dilsel ve duyusal etki oluşturan bir metindir. Bu yönü, onun ezberlenip aktarılmasını da kolaylaştırmaktadır. Onun en belirgin özelliklerinden biri de hitap ettiği topluluğun sosyokültürel düzeyine uygun bir dil kullanmasıdır. Anlatım dili, tarihsel bir arka plana sahip olmasına rağmen, zaman ve mekanla sınırlandırılmayacak bir mesaj taşır; âyetler hem o dönem Arap toplumunun hem de evrensel insanlık sorunlarına ışık tutar. Anlatımında hem akıl ve mantık unsurlarına hem de duyguya hitap etmekte; kişisel tefekkür ve toplumsal rehberliğe zemin hazırlamaktadır.

Üslûbu da kendisi gibi benzersiz olan Kur'ân, fasih bir Arapça ile nazil olmuştur. Kelimelerinin seçimi ve cümlelerinin kuruluşu, Arap edebiyatının zirvesi kabul edilen seviyededir. İlahî kelimelerde siyak ve sibak yani âyetlerin bağlamı, metnin anlamını belirleyen önemli unsurlardandır. Aynı kavram ya da olay, farklı sûre ve âyetlerde, çeşitli bağlamlara göre farklı açılardan ele alınmaktadır. Bağlam odaklı yaklaşım, ilahî kelimelerde çok katmanlı anlamların doğru şekilde anlaşılmasını sağlamakta ve bütüncül bir dil ve anlam yapısı oluşturduğunu göstermektedir.

Vahiy, lütuf olduğu kadar aynı zamanda imtihan vesilesidir. Farklı konuları içerse de akla ve kalbe hitap eden âyetler,¹⁹ insanoğlunun Rabbine iman ve teslimiyetine odaklanmaktadır. Mekke döneminde vahyedilen âyetler ikna amaçlı, veciz, belîğ, inanç ve ahlâk içerikli; Medine döneminde vahyedilenler ise teşri amaçlı, detaylı, daha çok dinin ilke ve esaslarını, muâmelâta ilişkin hükümleri içermektedir. Mekî âyetler genellikle kısa secili, vezinli, tekrarlı ve yeminli ifadelerden oluşurken, Medenî âyetler hükümlerin ayrıntılı açıklamalarını içerir ve serbest düzendedir.

Peygamberler, ilahî daveti ispatlamak için, gönderildikleri toplumun en güçlü ve iddialı oldukları alanlarda mucizeler göstererek onları benzerlerini getirmekten aciz bırakmıştır. Hz. Musa, döneminde sihir revaçta olduğu için âsânın yılanı çevrilmesi,²⁰ denizin yarılması²¹ ve kayadan su çıkarılması²² gibi mucizelerle desteklenmiştir. Hz. İsa ise tıp ilminde ilerlemiş bir topluma, doğuştan gözü görmeyenin ve alaca hastalığının iyileştirilmesi,²³ ölünün diriltilmesi²⁴ gibi aynı alandaki mucizelerle peygamberliğini ispat etmiştir. Peygamberliğin ispatı için Allah'ın izniyle gerçekleşen mucizelere son örnek Kur'ân'dır. Hz. Peygamberin muhatap olduğu Mekke toplumu dil ve belâgat alanında, şiir ve edebiyatta öne çıkan bir topluluktu. Kur'ân, Arapların

¹⁸ Hasan Çevikoğlu, *Kur'ân-ı Kerîm'de Edebî Üslûp* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999), 68-150.

¹⁹ M. Abdullah Draz, *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru*, çev. Salih Akdemir (İstanbul: Mim Yayınları, 1983), 117.

²⁰ Tâhâ 20/66.

²¹ el-Bakara 2/50.

²² el-Bakara 2/60.

²³ el-Mâide 5/110.

²⁴ Âl-i İmrân 3/49.

bildiği dil malzemesiyle ve onlar dil ve edebiyat alanında zirvedeyken onları vahiy benzeri bir şey getirmekten aciz bırakmış ve ilahî kelimeler olma vasfını ispat etmiştir. Uyarı ve müjdelileriyle açık/açıklayıcı olan Kur'ân, lafzı, belâgatı ve anlamıyla kendine özgüdür; o fesâhatı ve belâgatı ile muciz,²⁵ içerdikleri haber, bilgi, hikmet, hüküm ve öğretilerle eşsizdir. İlahî kelimeler, hem lafız hem de mana yönünden çok zengindir; lafız ve mana birbirlerine feda edilemeyecek güzellikler barındırmaktadır.²⁶

Dil, toplum ve kültürle iç içedir.²⁷ Cahiliye döneminde Arapların kullandığı, mürsel(serbest), secili ve mevzûn mukaffâ(vezinli kâfiyeli şiir) şeklindeki üç tür söz diziminin tamamı Kur'ân'da en güzel şekilde kullanılmıştır.²⁸ Evrensel boyutuyla Kur'ân birçok edebî türü barındırır, üslûbu yapay değildir, lafzı-manası ve üslûbu insicam içerisindedir, bilgi ve kültür seviyesi fark etmeksizin her insanın aklına ve kalbine hitap eden mucize bir kelimedir.²⁹

Faydalı veya faydasız her söze kelimeler denilmektedir.³⁰ Hitap ise başka insanlarla konuşma,³¹ hatip ve dinleyen arasındaki kelimeler,³² düşünce ve duyguların metotlu ve etkili bir şekilde başkalarına anlatılması³³ şeklinde tarif edilebilmektedir. İletişim ise haberleşme, bilginin çeşitli yollarla başkalarına aktarımı anlamında kullanılmaktadır.³⁴ İletişim kurulan kişinin ikna edilmesi, temel ve önemli bir hedeftir.³⁵ İnsanın kabul etmediği bir düşünceyi/teklifi, akıl ve mantık yoluyla kabule sevk etmek, inandırmak anlamında kullanılan ikna,³⁶ ilahî kelimelerin muhataplarının hidayete ve hakikate yönlendirilmesinde sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Dinde zorlama yoktur³⁷ ilkesi, İslam'ın insan iradesi ve tercihleriyle ilgili önemli bir ilkesidir.

İnsanı en iyi tanıyan ve ona şah damarından daha yakın olan Allah,³⁸ vahyin anlaşılması için toplumun konuştuğu dille gönderildiğini beyan etmiş,³⁹ Kur'ân'ın nüzûlü 23 yılda tamamlanmış ve vahiy insana, topluma ve kültüre etki etmiştir.⁴⁰ Allah, gönderdiği peygamber ve vahiy ile akıl ve irade sahibi insanı desteklemiş, insanoğlunu yeryüzünde halifelikle görevlendirmiştir.

Vahiy, umumi bir hitapla insanoğlunun nefsiyle, Rabbiyle, diğer insanlarla ve varlıklarla ilişkilerini düzenleyeceği emir ve yasakları bildirmektedir.⁴¹ Hitabın seviyesi yüksek olursa kelimeler

²⁵ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), 166.

²⁶ M. Halil Çiçek, *20. Asırda Kur'ân İlimleri Çalışmaları* (İstanbul: Timaş Yayınları, 1995), 83.

²⁷ Dücane Cündioğlu, *Kur'ân ve Dil'e Dair* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005), 25.

²⁸ Hülya Güngör, *Kur'ân-ı Kerîm'de Fasl ve Vasl İncelikleri (Yûsuf Sûresi Örneği)*, (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 18.

²⁹ Hamîdullah, *Kur'ân-ı Kerîm Tarihi*, 26.

³⁰ Mütercim Asım Efendi, *Kamusu'l-Muhit Tercümesi*, çev. Eyyüp Tanrıverdi (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014), 6/5189.

³¹ Cemalüddin Muhammed b. Mukerrem İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab* (Kahire: Dâru'l-Maarif, 1990), 13/1194.

³² Mütercim Asım Efendi, *Kamusu'l-Muhit Tercümesi*, 1/379.

³³ Abdurrahman Çetin, *Hitabet ve İrşad* (Bursa: Aksa Yayınları, 1998), 5.

³⁴ İlhan Ayverdi, *Kubbealtı Lugatı Misallî Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: MAS Matbaacılık A.Ş., 2008), 1404.

³⁵ Ahmet Halûk Yüksel, *İkna ve Konuşma* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2005), 4.

³⁶ Muhammed Çelik, *Kur'ân'ın İkna Hususiyeti* (İzmir: Akademi Yayınları, 2006), 33.

³⁷ el-Bakara 2/256; en-Nahl 16/125.

³⁸ Kâf 50/16; en-Necm 53/32; Mehmet Şanver, "Dini Tebliğ ve Eğitim Açısından Kur'an'da İnsan Psikolojisi ve Özellikler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2001), 140.

³⁹ İbrâhîm 14/4; el-Fussilet 41/44; Yaşar Düzenli, *Üslub ve Semantik Açısından Kur'ân ve Şefaât* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2008), 20.

⁴⁰ Nasr Hamid Ebu Zeyd, *İlahî Hitabın Tabiatı-Metin Anlayışımız ve Kur'an İlimleri Üzerine-*, çev. Mehmet Emin Maşalı (Ankara: Kitâbiyât, 2001), 108; Süleyman Gezer, "Sözlü ve Yazılı Kültür Ayırımında Kur'an", *İslami İlimler Dergisi* 3/2 (2008), 230.

⁴¹ Tahsin Görgün, *İlâhî Sözlün Gücü: Varlık ve Bilgi Kaynağı Olarak Kur'ân* (İstanbul: Gelenek Yayınları, 2003), 15.

anlaşılmaz, düşük olursa dinlenmez;⁴² insanların seviyelerine göre konuşulması önem arz etmektedir. İslam dininin peygamberi ve ilk muhatapları Araplar olduğu için Arapça vahyedilmiş olan Kur'ân'ın tüm insanlığa ve tüm zamanlara genel bir üslûp ile hitap eden evrensel bir niteliği vardır,⁴³ onu her dinleyen/okuyan kendi seviyesine uygun olarak hakikatten ve hikmetten pay alabilmektedir.⁴⁴ Lafzı, manası ve üslûbuyla benzersiz olan ilahî kelamın amacı insanlığı hidâyete sevk etmek, iyiliği ve kötülüğü onlara bildirmek, kulluk göstergelerini açıklamak olsa da içerisinde hakikat, mecaz, teşbih, istiâre ve bedi gibi birçok edebi sanat türlerini ihtiva etmektedir.⁴⁵

Duygunun/düşüncenin doğru zamanda ve mekanda en güzel üslûp ile anlatımı, anlatıma değer ve etkinlik katmaktadır. Sözün doğru, açık, anlaşılır, yerinde ve etkili kullanımını ifade eden belâğatın⁴⁶ meânî, beyân ve bedî ilminden müteşekkildir.⁴⁷ Tahirü'l- Mevlevî belâğati "*sözün fasih olmakla beraber muktezayı hal ve makama uygun ve mutabık olmasıdır.*" şeklinde tanımlar.⁴⁸ Arapça (س ل ب) kökünden türetilmiş olan üslûp kelimesi sözlükte, yol, usûl, tarz, stil, sanat, mezhep, konuşmada takip edilen metod anlamında kullanılırken;⁴⁹ terim olarak "*izlenen yol, benimsenen tarz, söyleyiş*" demektir, teknik anlamda dilin gramer kurallarına uygun kullanımını ve estetik anlamında belâgat esaslarının icrasını inceler.⁵⁰ Edebi bir terim olarak ise "*Üslûp; konuşmacının, lafızların seçiminde ve kelamı oluşturmada takip ettiği yol veya anlamları ifade ederken, sözün maksadını yerine getirirken kullandığı kendine özgü konuşma tarzı veya konuşmacının başkalarından ayrıldığı söz sanatıdır.*"⁵¹ Üslûp, hedeflenen maksada en yakın ve en etkili bir biçimde oluşturulmuş lafızlarla söz söyleme tarzıdır.⁵² Bir eserin dil ve ifade yönlerinden incelenmesini içeren üslûbun kişiye has bir yönü de vardır; mizaç ve kişilik, üslûba yansır.⁵³ Fransız edip Georges Louis Leclerc'in (Comte de Buffon) "Üslup Üzerine Söylev" adlı eserinde söylediği "*Le style c'est l'homme meme*"/*Üslûb-u beyân aynıyle insandır*" sözü bu durumu açıklar, mizaç ve kişilik üslûpta karşılık bulur. Üslûp, teknik ve estetiği ile bütünlük arz eder;⁵⁴ eser, üslûbuyla nitelik kazanır.⁵⁵

Üslûp, anlam ve mesaj üzerinde derin etkiler oluşturan, metnin çözümlemesine doğrudan katkı sunan temel bir unsurdur. Muhatap kitlenin niteliği ve iletilmek istenen mesajın içeriğine bağlı olarak üslûp; ilmî, edebî ve hitabî olmak üzere üç ana kategoride incelenmektedir.⁵⁶ Bunun

⁴² İsmail Lütfi Çakan, *Dini Hitabet* (İstanbul: İfav Yayınları, 2012), 126.

⁴³ Yusuf Karadavi, *Kur'an'ı Anlamada Yöntem*, çev. Mehmet Nurullah Aktaş (İstanbul: Nida Yayıncılık, 2005), 82.

⁴⁴ Necmettin Şahinler, *Kur'an'da Sembolik Anlatımlar* (İstanbul: Beyan Yayınları, 1995), 11.

⁴⁵ Nusrettin Bolelli, *Belâğat (Arap Edebiyatı Bilgi ve Teorileri)* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1993), 1-2.

⁴⁶ Ebu'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali Cürçânî, *Tarîfât* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, h. 1253), 25; Sadi Çöğenli - Kenan Demirayak, *Arap Dili Kaynakları* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2000), 78.

⁴⁷ Saduddin Mesud b. Abdillâh Taftazânî, *Muhtasarü'l-Meânî* (İstanbul: Şifa Yayınları, 2017), 41.

⁴⁸ Tahirü'l Mevlevî, *Edebiyat Lugati* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1973), 25.

⁴⁹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 1/473.

⁵⁰ İsmail Durmuş, "Üslûp", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42/387-388.

⁵¹ Muhammed Abdülazîm Zürkânî, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmî'l-Kur'an* (Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1988), 2/303; Şerif Aktaş, *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1993), 106-107.

⁵² Erdoğan Baş, *Kur'an'ın Üslûbu ve Tekrarlar* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2003), 91; Mustafa Karagöz, "Dilin İşlevleri Açısından Kur'an Üslubu", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2007), 172.

⁵³ Ahmed Şâyib, *el-Üslûb* (Kahire: Mektebetü'n-Nehdati'l-Misriyye, 1976), 137; Muhammed Azzâm, *el-Üslûbiyye Menhecen Nakdiyyen* (Dimesk: Mensûrâtü Vezârâtî's-Sekâfe, 1989), 23.

⁵⁴ Bilal Deliser, "Kur'an'ın Anlaşılmasında Bir Yöntem Olarak Üslûbu'l-Kur'an", *Journal of Turkish Studies* 12/27 (2017), 155.

⁵⁵ Suut Kemal Yetkin, *Edebiyat Üzerine* (İstanbul: Yenilik Yayınları, 1952), 27.

⁵⁶ Ali Cârîm - Mustafa Emin, *el-Belâğatü'l-Vâzıha* (Mısır: Dârü'l-Maârif, 1959), 12.

yanı sıra üslûp; içinde bulunduğu tarihsel bağlam, ait olduğu tür ve bireysel farklılıklar temelinde;⁵⁷ ayrıca kaynak, muhatap ve eser merkezli olarak da sınıflandırılabilir. ⁵⁸

Edebî metinler ise genel hatlarıyla nesir, nazım ve hitabet biçiminde türsel bir ayrıma tabi tutulmaktadır. Bu çerçevede, edebiyat tarihinde âlî, süslü ve sade olmak üzere üç farklı üslûp tipi öne çıkmaktadır. ⁵⁹ Kur'ân, nazil olduğu dönemin edebî kalıplarından; özellikle nazım ve nesir türlerinden biçimsel olarak ayrılmakla birlikte, ⁶⁰ içerik ve ifade bakımından âlî üslûbun zirvesini temsil etmektedir. Ayrıca onun lafzî yapısı, kıraati, harflerin birbiriyle uyumu ve kelimeler arasındaki fonetik bütünlük açısından da benzersiz bir dilsel örüntü sergilemektedir. ⁶¹

Üslûbü'l-Kur'ân ise kelimelerin seçimi ve cümle yapısında Kur'ân'ın kendine özgü anlatım tarzıdır. ⁶² Vahiydeki benzersiz edebî sanatlar, amaç değil, araçtır. İmam Süyûtî, Kur'ân'da her biri ihtisas konusu olan 100 farklı söz sanatından bahsetmektedir. ⁶³ Genel hatlarıyla bunlar; tüm insanlara bilgi/kültür düzeyine göre hitap edebilme, lafız ve mana örtüşmesi/zenginliği, akla ve kalbe hitap edebilme, icmalî ve tafsili açıklamalar, ⁶⁴ fesâhat, söz seçimi/dizimi, cümle yapıları, insicâm, ifadeleri/anlatımları, telaffuz/ezber kolaylığı, ses uyumu/etkileyciliği ve farklı düzeyde anlam yüklemesi konularıyla ilgilidir. ⁶⁵

Kur'ân'ın üslubu, mesajını en etkili şekilde iletmek için çeşitli dil yapıları, anlatım yöntem ve tekniklerinden faydalanmaktadır. Bazen öğüt verici, bazen uyarıcı, bazen de teşvik edici bir üslup kullanmaktadır. Üslup özellikleri, anlatılmak istenen konunun içeriğine göre çeşitlenmektedir. O, ne tam anlamıyla şiir ne de düz yazı olarak kabul edilir. Secili nesir formu taşır: Âyetler, bir ritim ve ahenk içinde sıralanır.

İlahî kelimada çok farklı türden anlatım biçimi/zengin metot yer almaktadır. Anlatımı tekdüzelikten kurtaran bu anlatım biçimleri; kıssa, tekrar, mesel, tasvir, ⁶⁶ delil ve ispatla açıklama, terğib ve terhib, cedel, diyalog, karşılaştırma ve soru-cevap olarak açıklanabilir. Bu üslûpların her biri, anlatımı daha canlı ve etkili kılarken, insana edebî yönden hakikati anlatmaktadır. Bunlar arasında en etkili yöntemlerden birinin soru-cevap üslûbu olduğu söylenebilir. Tüm bu kutsal içerik ve biçimler, insanın ahdine, emanetine ve sorumluluklarına sahip çıkmasına yöneliktir.

2. Eğitim ve Din Eğitiminde Soru-Cevap Yöntemi

Kadim gelenekte karşılık bulan ezber ve tek taraflı anlatım yerine modern dönemlerde öne çıkan ve bireydeki gizil düşünce/fikirlerin inkişafına aracı olan aktif katılımlı/düşündüren/bulduran soru-cevap yöntemi önem kazanmıştır. Soru-cevap yöntemi, eğitimde ve özellikle din eğitiminde önemli bir öğretim yöntemidir. Bu yöntem, öğretmenin öğrencinin zihinsel gelişimini desteklemek ve aktif katılımını sağlamak amacıyla sorular sorması ve öğrencinin bu sorulara cevap vermesi üzerine kuruludur. Sokratik metot ve İslam eğitim geleneğindeki istifhâm sanatı, bu yöntemin etkili bir şekilde nasıl kullanıldığını gösteren

⁵⁷ Aktaş, *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*, 58-71.

⁵⁸ Celalettin Divlekci, *Anlam-Üslûp İlişkisi Bağlamında Kur'ân'ın Üslûp Analizi* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009), 25.

⁵⁹ Ahmet Kabaklı, *Türk Edebiyatı* (İstanbul: Türkiye Eğitim Vakfı Yayınları, 1994), 128.

⁶⁰ Osman Keskiöğlu, *Nüzulünden İtibaren Kur'ân'ı Kerim Bilgileri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012), 182.

⁶¹ Necdet Çağır, *Kıraat Olgusu Çerçevesinde Kur'ân'ın Belagat ve Fonetik Yapısı* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2005), 271.

⁶² Zürcânî, *Menâhilü'l-İrfân*, 2/325.

⁶³ Celâlüddîn Abdurrahman Süyûtî, *el-İtkân fî Ulûmî'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâr-u İbn Kesîr, 1993), 2/898.

⁶⁴ M. Abdullah Draz, *En Mühim Mesaj Kur'ân*, çev. Suat Yıldırım (Ankara: Akçağ Yayınları, 1985), 151-159.

⁶⁵ Şahin Güven, "Kur'an Dilinin Özellikleri", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/14 (2012), 7-20.

⁶⁶ el-Hac 22/31.

örneklerdir. Bu yöntem, sadece bilgi aktarımı değil, aynı zamanda öğrencinin düşünsel süreçlerini geliştirmek ve inanç esaslarını daha derinlemesine kavramasına yardımcı olmak için de vazgeçilmezdir. Soru-cevap yöntemi, dinleyenlerin dikkatini toplamak, ilgiyi ve merakı canlı tutmak, zihinsel faaliyetleri desteklemek, aktif katılım ve kalıcı öğrenmek, eleştirel ve bağımsız düşünmek, soyut kavramları somutlaştırılmak/anlamlandırmak, bilgiyi kontrol etmek/pekiştirmek ve geri bildirim sağlamak, etkileşimi artırmak, farklı bakış açılarının ve düşüncelerin paylaşılmasına vesile olmak gibi birçok faydayı içerir ve hedefler.⁶⁷

Soru-cevap yöntemi, öğrencinin pasif bir şekilde bilgi almasını önler ve aktif öğrenmeyi teşvik eder. Özellikle din eğitiminde, soyut kavramların öğrenilmesi daha zordur. Soru-cevap yöntemi sayesinde öğrenci, anlamadığı kavramları sorgulayabilir ve anlamlandırarak öğrenme gerçekleştirir. Bu süreç, ezberci öğrenmeden farklı olarak öğrencinin eleştirel düşünmesini sağlar. Akıl ve düşünme potansiyeliyle diğer varlıklardan ayrılan insanın, eleştirel düşünceyle doğruya ulaşması, ne düşündüğü ve öğrendiği kadar nasıl düşündüğü ve öğrendiği de önem arz etmektedir.⁶⁸ Bilgi, beceri ve tutumları kapsayan bütüncül bir düşünme sürecini ifade eden eleştirel düşünme, bilginin objektif şekilde algılanmasını ve sorgulanmasını gerektirmektedir.⁶⁹

Din eğitiminde soyut kavramlar ön plandadır. Bu kavramları doğrudan öğretmek yerine, sorularla öğrencinin zihinsel sürecini harekete geçirmek daha etkili olur. Din eğitiminde bilginin içselleştirilmesi büyük önem taşır. Soru-cevap yöntemi, öğrencinin inanç ve değerlerle ilgili sorular sormasına imkan tanır. Böylece öğrenci, sahip olduğu inanç ve değerlerin kökenlerini anlamlandırabilir ve eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirebilir. Soru-cevap yöntemi, öğrencinin merak duygusunu artırır ve öğrenme motivasyonunu destekler. Sorular, öğrenciyi düşündürmekle kalmaz, aynı zamanda yeni bilgilere ulaşma isteği de uyandırır. Özellikle dinî konularda öğrencilerin sormaya çekindiği sorulara yer verilmesi, onların açık bir öğrenme ortamında bulunmalarını sağlar. Bu yöntem, öğrencinin eleştirel düşünme becerilerini geliştirmesine olanak tanır. Din eğitimi, sadece inanç öğretilerinin ezberlenmesi değil, aynı zamanda bireyin sorgulayan bir iman geliştirmesi için de önemlidir. Öğrencinin sorulara cevap araması, inanç ve ibadetlerinin arkasındaki anlamları daha derinden kavramasına yardımcı olur.

2.1. Kur'ân'da Sorular

İstifhâm (الاستفهام), Arapçada "soru sormak" anlamına gelir. Bir bilgiye ulaşmak, belirsizliği gidermek ya da bir düşünceyi pekiştirmek için kullanılır. Her soru, gerçekten bilgi edinmek için sorulmaz, bazen anlamı güçlendirmek veya farklı duygular ifade etmek için de kullanılır. İstifhâm iki çeşittir. Soru sorma amacıyla kullanılan, sorulan şey hakkında gerçekten bilgi talep edilenlere gerçek istifhâm; asıl amacı soru sormak/bilgi edinmek olmayan, inkâr, itiraf ettirme, eleştiri, sitem, korkutma, haber verme, pekiştirme, şaşırtma ve alay gibi anlam içerenlere mecâzi istifhâm denilmektedir, bu tür sorularda cevap beklenmez, retorik anlam ön plandadır. "Allah hüküm verenlerin en âdili değil midir?"⁷⁰ âyeti, gerçek bir sorudan öte aslında Allah'ın hükmediciliğini tasdik etmektedir. İstifham cümlelerinde kullanılan araçlara edât-ı istifhâm denir. Arapçada

⁶⁷ Nevzat Ayasbeyoğlu, *İslamiyet'in Eğitimimize Getirdiği Değerler ve Kur'ân-ı Kerîm'in Eğitim ile İlgili Âyetlerinin Tahlili* (İstanbul: MEB Yayınları, 1991), 58; Yaşar Fersahoğlu, *Kur'ân'da Zihin Eğitimi* (İstanbul: Marifet Yayınları, 1998), 500-503; Mustafa Öcal, *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 249.

⁶⁸ Eyyup Serkan Öncel, "Eleştirel Düşünme ve Felsefe", *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi* 6/37 (2019), 1308. 1308-1316.

⁶⁹ Eyyup Serkan Öncel, "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Eleştirel Düşünme Becerileri Açısından İncelenmesi", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 11/18 (2019), 2800.

⁷⁰ et-Tîn 95/8.

kullanılan bu istifhâm edatları ve anlamları şunlardır: مَنْ / "Kim?", مَاذَا / "Ne?", أَيْنَ / "Nerede?", مَتَى / "Ne zaman?", كَيْفَ / "Nasıl?", لِمَاذَا / لِمَ / "Niçin/Neden?", أَيُّ / "Hangi?", هَلْ / "Mı? / Mi?", أَمْ / "Mı? / Mi?".

İslam eğitim geleneğinde de peygamberlerin sorularla öğrettiği konular dikkat çeker. Kur'ân'da sıkça karşılaşılan retorik sorular, düşünmeye sevk etmek ve mesajları pekiştirmek için kullanılır. "Andolsun biz, Kur'ân'ı düşünüp öğüt almak için kolaylaştırdık. Var mı düşünüp öğüt alan?"⁷¹ tekrar eden âyetleri, vahyin öğüt için kolaylaştırıldığını ifadeyle düşünmeyi teşvik etmektedir. Selim bir akıl ve kalp ile ilahî soruları tefekkür eden⁷² ve vicdanının sesini dinleyen insan, iman ve itaate engel olmaya çalışan iç ve dış faktörlerin tesirinden kurtularak hak ve hakikate yaklaşabilmektedir. Kur'ân, idrakin merkezi olarak kalpten bahsetmiş, akletmenin ve düşünmenin akıl ve kalp ile koordineli yapılabileceğine, düşünce ve duygu mekanizmalarının birlikte etkileşimine işaret etmiştir.⁷³ "Vücutta bir et parçası vardır ki o iyi olduğu zaman bütün vücut iyi olur, o bozulduğu zaman bütün vücut bozulur. Dikkatli olun o, kalptir."⁷⁴ hadisi, insanın iyiliğinin veya kötülüğünün öncüsü ve sembolü olarak kalbi resmetmektedir.

Kur'ân'da anlatılan kıssa ve diyaloglar, betimsel anlatılarla insanın ve toplumun örnek ve ibret alması gereken olaylara şahitlik etmekte, bireyi tasvir ve sorularla tefekküre yönlendirmektedir. Kur'ân, insanları düşünmeye sevk etmek, hakikate yönlendirmek ve kalplerde bir farkındalık oluşturmak amacıyla soru-cevap yöntemini sıkça kullanır. İlahi sorular doğrudan bilgi vermek yerine, okuyucuyu düşünmeye, tefekküre ve içsel sorgulamaya yönlendirir. Bu soruların asıl amacı, muhatabın zihnini açmak ve onu iman, ahlâk ve ibadet konularında bilinçlendirmektir. Kur'ân'daki bu sorular, çoğunlukla cevap verilmesi beklenmeyen, muhatabın kendi içinde cevabını bulacağı türden retorik sorular niteliğindedir.

Kur'ân'daki diyaloglarda etkili ve sık kullanılan önemli üslûplardan biri olan istifhâm, genel olarak bilinmeyen ortaya çıkarma amacına yönelik olsa da gerçek anlamından çıkarak dikkat çekmek, ifhâm(idrak ettirmek), ihbâr(haber vermek), istihzâ(alay etmek), istibâd(akıldan uzak görmek)/inkâr, ikrâr, takrir(onaylatmak), itiraf ettirmek, tecâhül(bilmezden gelmek), uyarmak, tehdit, kınamak/azarlamak, korkutmak, itâb(serzenişte bulunmak/sitem), tekzib, temenni, taaccüb(şaşırmak), tahkir(küçümsemek), iktifa(yetinmek), tekid, dua, emir ve nehiy, teşvik, doğruyu göstermek, tezkîr(hatırlatmak) gibi farklı anlamlarda da kullanılabilmektedir.⁷⁵

2.2. Kur'ân'daki Soruların Amaçları

Kur'ân, soru cümlelerini sadece bilgi edinmeye yönelik ifadeler olarak değil, insanın zihinsel uyanışını ve manevi derinliğini artırmaya yönelik güçlü bir yöntem olarak kullanır. Bu sorular, bireyin gündelik hayatın sıradanlığı içinde göz ardı ettiği varoluşsal hakikatleri fark etmesini sağlar.⁷⁶ İlahî sorular, insanı düşünmeye, sorgulamaya ve tefekkür etmeye teşvik ederek,

⁷¹ el-Kamer 54/17, 22, 32, 40.

⁷² Ramazan Altıntaş, *İslam Düşüncesinde İşlevsel Akıl* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2003), 106; Yusuf Şevki Yavuz, *Kur'an-ı Kerim'de Tefekkür ve Tartışma Metodu* (Bursa: İlim ve Kültür Yayınları, 1983), 89-80.

⁷³ el-Bakara 2/97; el-A'râf 7/179; el-Hac 22/46; Kâf 50/37; ez-Zümer 39/22-23; Muammer Esen, "Kur'an'da Akıl-İman İlişkisi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/2, (2011), 91.

⁷⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu's-sahîh*, thk. Mustafa Dîb el-Boğa (Yemame: Dâru İbn Kesir, 1987), "İman", 39, Ebû'l Hüseyin Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmiu's-sahîh*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâsi'l-Arabiyye, 1972), "Müsakat", 107, 108.

⁷⁵ Süyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 2/79-80; Ebû'l-Meâlî Celâluddîn el-Hatîb Kazvînî, *el-İzâh fî ulûmi'l-belâğ*, thk. Muhammed Hafâcî (Beyrut: 1980), 1/234; Sahip Aktaş, *Kur'an'da İstifhâm Üslûbu* (Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 42-114.

⁷⁶ el-Kiyâmet 75/36.

onun imanını pekiştirmeyi ve ahlâkî duyarlılığını artırmayı amaçlar. Bu bağlamda birey, Allah'ın kudreti, nimetleri ve varlığının delilleri üzerine düşünmeye sevk edilerek, ilahî hakikate yönlendirilir.⁷⁷

Kur'ân'daki bu soru biçimleri, bireyi sadece bilişsel değil aynı zamanda etik bir sorumluluğa da davet eder. Söz konusu sorular, insanı davranışlarının sonuçları üzerinde düşünmeye ve âhiret inancına karşı duyarlılık geliştirmeye yönlendirir. Böylece birey, yaptığı her eylemin ilahî bir karşılığı olacağı bilinciyle hareket eder.⁷⁸ Bu sorular aynı zamanda kişinin kendi iç dünyasıyla yüzleşmesini sağlar; bireyin hatalarını, eksikliklerini ve günahlarını fark etmesine imkân tanıyarak, onda pişmanlık ve tövbe duygularının uyanmasına vesile olur.⁷⁹ Bu yönüyle ilahî sorular, bireyi Allah'ın rahmetine sığınmaya ve manevi arınmaya teşvik eder.

Kur'ân'da tevhid inancı, sıkça ve güçlü biçimde vurgulanır. İlahî sorular, Allah'ın hiçbir benzerinin bulunmadığı, her şeyin mutlak hâkimi olduğu fikrini temellendirir. Bu sorular, aklı ve kalbi aynı anda etkileyerek, bireyin Allah'a olan imanını derinleştirir.⁸⁰ Ayrıca, dünya hayatının geçiciliğine ve âhiret gününün kesinliğine dikkat çeken sorular aracılığıyla, bireyde süreklilik arz eden bir hesap bilinci oluşturulmak istenir.⁸¹ Bu da kişinin yaşamını, yalnızca dünyevi kaygılarla değil, uhrevî sorumluluklarla da şekillendirmesini sağlar.

Çoğu ilahî soru, cevabı zaten bilinen ya da düşünmeyi gerektiren sorulardır. Bu soruların amacı, muhatabı düşündürmek ve farkındalık kazandırmaktır. Soruların çoğu yüzeyde bir anlam barındırırken, derinlemesine incelendiğinde çok katmanlı anlamlara ulaşmak mümkündür. İlahî sorular, bireyin inanç dünyasını, ahlâkî değerlerini ve ibadet hayatını birlikte ele alır. Soru, zihinsel bir sorgulama başlatırken ahlâkî bir eyleme de yönlendirir. Sorular, okuyucuda merak uyandırır ve tefekküre teşvik eder. İnsan, evrendeki olaylar ve kendi varoluşu üzerine düşünmeye yönlendirilir. İlahî sorular, uyarıcı nitelikte olup aynı zamanda öğreticidir. İnsanları yanlış inançlardan ve davranışlardan uzaklaştırarak doğru yola yönlendirmeyi amaçlar.

Kur'ân'daki sorular, insan zihnini ve kalbini harekete geçirerek tefekkür, iman ve ahlâk alanlarında derin bir farkındalık oluşturur. İlahi sorular, insan aklını çalıştırırken kalbine de hitap eder; sadece entelektüel bir bilgi arayışı değil, aynı zamanda ruhsal bir farkındalık da kazandırır. Kişinin imanını, inançlarını ve hayatını gözden geçirmesi için bir fırsat sunar. Sorgulamalar, bireyin imanını pekiştirmesine ve daha bilinçli bir mümin olmasına yardımcı olur. İlahî sorular, bireyin bu dünyada bir görev ve sorumluluk üstlendiğini hatırlatır. İnsanın tüm varlıklara karşı sorumlu olduğunu vurgular.

3. Kur'ân'da Allah'ın Bildirdiği Sorular

Yerinde ve doğru soru sormak, cevap kadar önemlidir. Risalet sürecinde öğrenme amacıyla veya Hz. Peygamberi zor durumda bırakma düşüncesiyle insanlar tarafından iletilen sorulara Kur'ân işaret etmektedir.⁸² Kur'ân'da Allah'ın insanoğluna bildirdiği soruları içeren 260 âyet vardır. Çalışmanın sınırları gözetilerek burada sadece sûre ve âyet numaraları belirtilmiş, âyet mealleri paylaşılmamıştır. İlahî sorular; inanç-düşünce-eylem/ahlâk içeriklerine/Mekkî-

⁷⁷ el-Gâşiye 88/18-20.

⁷⁸ eş-Şuarâ 26/88.

⁷⁹ en-Nahl 16/83; er-Rahmân 55/16.

⁸⁰ en-Neml 27/60.

⁸¹ en-Nâziât 79/42.

⁸² el-Bakara 2/189, 215, 217, 219, 220, 222; el-Enfâl 8/1; Ali Osman Koçkuzu, *Rivayet İlimlerinde Haber-i Vahitlerin İtikat ve Teşri Yönlerinden Değeri* (Ankara: Diyanet Yayınları, 1988), 45; Alican Dağdeviren, *Kur'ân-ı Kerim'de Sorular ve Cevaplar* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002), 238-241.

Medenî durumlarına göre ve kullanıldığı mecazî manalara göre tasnif edilmiş ve ayrı tablolarla gösterilmiştir. Âyetle birkaç soru olduğunda veya soru birkaç içeriğe/anlama uygun olduğunda kalın yazılarak tekrar olduğu gösterilmiştir.

Tablo 1: İçeriklerine/Mekkî-Medenî Durumlarına Göre Kur'ân'da Allah'ın İnsana Bildirdiği Sorular-

Sûre Adı - Mekkî - Medenî	Bilişsel ve Duyuşsal İçerikli Sorular		Davranışsal İçerikli Sorular
	İnanç İçerikli Soru Âyetleri	Düşünce İçerikli Soru Âyetleri	Eylem/Ahlâk İçerikli Soru Âyetleri
Bakara	13, 247	30,61,68,69,70,118,247	67,76,246
Âl-i İmrân	20, 40,47	37, 40,47,52,124,165	154
Nisâ		97,141	97,141
Mâide	84,112	53	112
Enâm	8,37,74,81	74,80,81	80,81
A'râf	70,75,123,127,140	44,49,63,69,70,71,75,88 ,187	65,71,80,93,110,115,127,14 0,150,164
Enfâl		1	
Tevbe	124,127		
Yûnus	20,48,53,77,78	78,88	77
Hûd	30,63,73,92	8,28,30,51,73,78,81,87, 88	62,72,92
Yûsuf	11,39	11,25,51,65,90	50,59,64,71,74,80,89,96
Ra'd	5,7,27		
İbrâhîm	10,12		12,21
Hicr		54,56,57	70
İsrâ	49,51,98	93	61,62
Kehf	37		19,63,66,68,71,72,74,75,94
Meryem	8,20,42,46,66,73	8,20,29,66,73	42,46
Tâhâ	49,71	51,86,95,120,125	40,57,86,92,93,95
Enbiyâ	3,52,55,66	3,36,38,52,67	55,59,62,66,67,80
Mü'minûn	35,47,82		23
Furkân	7,8,21,60	7,8,21,32,60	
Şuarâ	23,49,111	18,30,35,72,73,75,76,14 6,203	25,39,41,70,106,124,128,12 9,130,142,161,165,177
Neml	67	42,71	20,27,36,38,40,41,46,54,55
Kasas			12,19,23

Ankebût		50	29
Secde	10	28	
Sebe'	7,8	23,29,32	
Yâsîn	22,23,52,78	19,48	22,23,47
Sâffât	16,17,36,52,53,54,85,86,95	58,87	85,86,91,92,95,102,124,125
Sâd	5	8,63	
Zümer			71
Mü'min		11	28,29,41,47,50
Fussilet		44	21
Şûrâ		44	
Zuhruf	31,58	24,51,52,53	
Ahkâf			17,22
Muhammed			16,20
Kâf	3		
Zâriyât	12	31	27
Kamer		24,25	
Vâkıa	47,48		
Hadîd		14	
Saff		14	5
Tegâbün		6	
Tahrîm			3
Mülk		8,25	
Kalem			28
Müddessir		31	
Kıyâmet		10	6
Naziât			42

Tablo 2: Kur'ân'da Allah'ın İnsana Bildirdiği Sorularda Kullanılan Mecazî Manalar

- Mekkî - Medenî	İnkâr/Akıldan Uzak Görmek	Takrîr/İtiraf Ettirmek	Emir/Nehiy	Kınama/Azarlama/Sitem	Şaşırma	Korkutmak/Tehdit	Haber Vermek, Hatırlatmak, Uyarmak	Alay Etmek	Teşvik/Dua	Pekiştirmek
Bakara	67,247			76,246	30,61 ,118		68,69,7 0	13		
Âl-i İmrân	40,47,1 54	124			37,40 ,47, 165		20,52			
Nisâ		97,141			97					141
Mâide	84	53	11 2		53					53
Enâm	74,81	81		74,80, 81	8,37, 80,81		80,81	8,3 7		
A'râf	70,75,9 3,140,1 64	44,49, 70,71, 80,88, 150	80, 12 7,1 55	75,80, 88,123 ,127,1 50	63,69 ,70,7 1,140 ,150, 164	123	44,49,6 5,110,1 15,187		155	93
Enfâl							1			
Tevbe	124,127				124,1 27			124 ,12 7		
Yûnus	48,53,7 7,88	77,78		77,78	53,78	78		20, 48, 53		
Hûd	28,62	28,62, 78,87		51,78, 92	8,30, 62,72 ,73,8 7		30,63,8 1,88,92	8,8 7		28
Yûsuf		25,39, 50,51, 71,80, 90		25	11		59,64,7 4,89,96			65
Ra'd				5	5		7,27			
İbrâhîm		21			10,12		10,12		21	
Hicr		57		70	54		56,57			54,56
İsrâ	49,51,9				49,51		62,93	51		61,93

8 ,98									
Kehf		37,72, 75,94		37,71, 74	68,		19,63		66,71, 74
Meryem	66	46,73		42,46	8,20, 29,42 ,66				
Tâhâ	49	86		49,57, 71,86, 92,93, 95	49,12 5	71	40,51,1 20		
Enbiyâ	3	52,62, 66		59,62, 66	3,38, 52,59 ,66,6 7		67	36, 38	80 55
Mü'minûn	47,82				35,47 ,82		23,35		
Nûr									
Furkân	7,8,60			60	7,8,2 1,32, 60		21		60
Şuarâ	23,111, 146	30,41, 72,73, 75,76,		18,49, 70,106 ,124,1 28,129 ,130,1 42,161 ,165,1 77	18,23 ,25,7 0,72, 73,11 1,128 ,129, 130,1 65		25,35,3 9,75,76 ,111,12 4,146		30,41, 203
Neml	67,71	36,38	54, 55	46,54, 55	20,67 ,71		36,40,4 1,42		27
Kasas		19					12,19,2 3		
Ankebût				29	50		29		
Secde	10				10		28		
Sebe'	7	32			7,8		23,29		
Yâsîn	23,78	19		19	52,78		19,23,4 7,48		22,23
Sâffât	16,17,3 6	52,53, 54,87, 95	12 4	85,86, 95,125	16,17 ,36,5 2,53, 54		58,102	91, 92,	102
Sâd	5,8				5,8,6 3		63		
Zümer		71							

Kur'ân-ı Kerîm'de İnsanlara Bildirilen Sorular

Mü'min	47,50	28	41,47, 50	28,41	29	11
Fussilet	21		21	21,44	44	
Şûrâ						44
Zuhruf	24,58		24,51, 52,53	31	24,51,5 2,53	
Ahkâf	22		22	17		
Muhammed					16	20
Kâf	3			3		
Zâriyât					12,31	27
Kamer	24,25			24,25		
Vâkıa	47,48			47,48		
Hadîd	14					14
Saff	14		5			
Tegâbün				6		
Tahrîm				3		
Mülk	8		8		25	
Kalem					28	28
Müddessir				31		
Kıyâmet	6				6,10	
Naziât	42				42	

İstifhâm üslûbunun kullanıldığı sorulardaki mecazi manalar, münâsebet ilminin(siyak-sibak bağlamı) kurallarına göre belirlendiğinden bazıları birkaç anlama dahil edilebilmekte veya değişkenlik gösterebilmektedir. Soruların birkaç mecazi manaya yorumlanabilmesi, ilahî kelimadaki üslûbun çeşitliliğini ve zenginliğini göstermektedir. Tablolarda birkaç başlık altında kalın sayıyla yer alan tekrarlı âyetler, içerisinde birden fazla soru barındırdığı/ilgili içerik kapsamında olduğu için bu şekilde birkaç başlık altında gösterilmiştir. Bazı istifhâmlar birden fazla kategoride yer alabilecek durumdadır, biz yöntem olarak onu en yoğun/yakın anlamı çağrıştıran başlık altında gösterdik.

Sonuç

Kur'ân'da insanlara yöneltilen sorular, yalnızca birer retorik unsur değil aynı zamanda insanın aklını, kalbini ve vicdanını harekete geçiren güçlü bir tefekkür aracıdır. Bu sorular, Allah'ın mesajını daha etkili bir şekilde iletmekte; insanın kendi varoluşunu, sorumluluklarını ve evrendeki yerini sorgulamasını sağlamaktadır. Bu sorular, klasik bir bilgi aktarma yönteminden ziyade, bireyin düşünsel ve duygusal süreçlerine dokunarak hakikati içselleştirmesine vesile olmaktadır. Kur'ân'daki soruların farklı temalar çerçevesinde tasnif edilmesi, bu soruların insan

zihninde bir farkındalık oluşturmayı, ahlâkî bir bilinç kazandırmayı ve insanı eyleme geçirmeyi hedeflediğini ortaya koymuştur. Özellikle, bu soruların şu işlevleri öne çıkmaktadır:

- İnsanın kendi yaratılışını ve Allah'ın evrendeki tecellilerini sorgulamasını sağlamak,
- Ahlâkî farkındalık oluşturmak, bireyin doğruyu yanlıştan ayırmasına katkıda bulunmak ve sorumluluk duygusunu güçlendirmek,
- İnsanı harekete geçirmek, hem bireysel hem de toplumsal eylemlerine yön vermek.

Çalışma neticesinde Allah'ın insanlara bildirdiği soruları içeren 260 âyetin varlığıyla birlikte bu soruların insanları düşündürme, bilinçlendirme ve doğru yola yönlendirme açısından önemli bir yöntem ve araç olduğu tespit edilmiştir. Kur'ân'daki bu sorular, insanları düşünce ve davranışlarında daha bilinçli bir seviyeye ulaştırmayı hedefleyen ilahî bir eğitim metodunun parçasıdır. Bu sorular, bireyi pasif bir dinleyici olmaktan çıkararak aktif bir sorgulayıcı ve tefekkür eden bir varlık hâline dönüştürmektedir. Çalışma, bu soruların sadece Kur'ân'ın içerik zenginliğini değil, aynı zamanda insana yönelik evrensel bir rehberlik sunma kapasitesini de yansıttığını ortaya koymuştur.

Bazılarının iki anlam içeriğine uygunluğu (tabloda gösterilmiştir) dikkate alınarak ifade edilecek olursa; insanoğluna bildirilen inanç içerikli soru içeren âyet sayısı 79(9'u Medenî), düşünce içeriklilerin sayısı 111(20'si Medenî), eylem/ahlâk içeriklilerinin sayısı 114(11'i Medenî)'dir. İnanç/düşünce/eylem/ahlâk içerikli insanoğluna bildirilen soruların Mekkî sûrelerdeki yoğun kullanımı, aklın ve kalbin imana yönlendirilmesinde ve ikna edilmesinde/mutmain olmasında etkileyici bir yöntem olduğuna yorumlanabilir. Bu âyetleri mecazî manaları yönünden değerlendirdiğimizde; şaşırmak, haber vermek, kınamak, takrir ve inkâr anlamında kullanılanların Mekkî sûrelerde yoğunlukla kullanıldığına şahit olmaktayız.

Sonuç olarak, Kur'ân'daki sorular, insana dair evrensel meseleleri ele alırken aynı zamanda bireyin zihinsel ve ruhsal inşasında kritik bir rol oynamaktadır. Bu sorular, insanın yalnızca dünyevî hayatına değil, ahiret inancı çerçevesinde ebedî sorumluluklarına da ışık tutmaktadır. Çalışma, Kur'ân'ın bu yöntemiyle, evrensel bir rehberlik sunmayı amaçlayan eşsiz bir metin olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Din eğitimi ekseninde hazırlanan bu çalışmanın farklı disiplinler için de referans ve örnek olacağı, ilgili alanlara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akarsu, Bedia. *Dil Kültür Bağlantısı*. İstanbul: İnkılap Yayınevi, 1998.
- Aksan, Doğan. *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- Aktaş, Sahip. *Kur'an'da İstifhâm Üslûbu*. Elazığ: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Aktaş, Şerif. *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1993.
- Altıntaş, Ramazan. *İslam Düşüncesinde İşlevsel Akıl*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2003.
- Asım Efendi, Mütercim. *Kamusu'l-Muhit Tercümesi*. çev. Eyyüp Tanrıverdi. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Ayasbeyoğlu, Nevzat. *İslamiyet'in Eğitimimize Getirdiği Değerler ve Kur'ân-ı Kerîm'in Eğitim ile İlgili Âyetlerinin Tahlili*. İstanbul: MEB Yayınları, 1991.

- Ayverdi, İlhan. *Kubbealtı Lugatı Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: MAS Matbaacılık A.Ş., 2008.
- Azzâm, Muhammed. *el-Üslûbiyye Menhecen Nakdiyyen*. Dimeşk: MenşUrâtü Vezârâti's-Sekâfe, 1989.
- Baş, Erdoğan. *Kur'an'ın Üslûbu ve Tekrarlar*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2003.
- Bolelli, Nusrettin. *Belâğat (Arap Edebiyatı Bilgi ve Teorileri)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1993.
- Bor, Adil. *Kur'an Belâgatında Hitap ve Muhatap İlişkisi*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2017.
- Buhârî, Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-sahîh*. thk. Mustafa Dib el-Boğa. Yemame: Daru İbn Kesir, 1987.
- Cârim, Ali- Emin, Mustafa. *el-Belâğatü'l-Vâzıha*. Mısır: Dârü'l-Maârif, 1959.
- Carrel, Alexis. *İnsan Denen Meçhul*. çev. Ömer Durmaz. İstanbul: Hayat Yayınları, 2016.
- Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1989.
- Cündî, Enver. *el-Fushâ Lüğatü'l-Kur'an*. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-Lübnânî, 1982.
- Cündioğlu, Düccane. *Kur'ân ve Dil'e Dair*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2005.
- Cürcânî, Ebu'l-Hasan Seyyid Şerif Ali b. Muhammed b. Ali. *Tarîfât*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, h. 1253.
- Çağır, Necdet. *Kıraat Olgusu Çerçevesinde Kur'ân'ın Belâgat ve Fonetik Yapısı*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2005.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Dini Hitabet*. İstanbul: İfav Yayınları, 2012.
- Çelik, Muhammed. *Kur'ân'ın İkna Hususiyeti*. İzmir: Akademi Yayınları, 2006.
- Çetin, Abdurrahman. *Hitabet ve İrşad*. Bursa: Aksa Yayınları, 1998.
- Çevikoğlu, Hasan. *Kur'ân-ı Kerîm'de Edebî Üslûp*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- Çiçek, M. Halil. *Kur'an Nasıl Bir Kitaptır*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2007.
- Çiçek, M. Halil. *20. Asırda Kur'ân İlimleri Çalışmaları*. İstanbul: Timaş Yayınları, 1995.
- Çöğenli, Sadi - Demirayak, Kenan. *Arap Dili Kaynakları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2000.
- Dağdeviren, Alican. *Kur'ân-ı Kerîm'de Sorular ve Cevaplar*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002.
- Deliser, Bilal. "Kur'an'ın Anlaşılmasında Bir Yöntem Olarak Üslûbu'l-Kur'an". *Journal of Turkish Studies* 12/27 (2017), 147-174.
- Denizer, Nurullah. *Kur'ân'da İnsanlara Yöneltilen Sorular*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2020.
- Divlekci, Celalettin. *Anlam-Üslûp İlişkisi Bağlamında Kur'ân'ın Üslûp Analizi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2009.
- Draz, M. Abdullah. *En Mühim Mesaj Kur'ân*. çev. Suat Yıldırım. Ankara: Akçağ Yayınları, 1985.
- Draz, M. Abdullah. *Kur'ân'a Giriş*. çev. Salih Akdemir. Ankara: Kitabiyat Yayınları, 2000.

- Draz, M. Abdullah. *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Doğru*. çev. Salih Akdemir. İstanbul: Mim Yayınları, 1983.
- Durmuş, İsmail. "Üslûp". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 42/387-388. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Düzenli, Yaşar. *Üslub ve Semantik Açısından Kur'ân ve Şefaat*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2008.
- Ebu Zeyd, Nasr Hamid. *İlahi Hitabın Tabiatı-Metin Anlayışımız ve Kur'an İlimleri Üzerine-*. çev. Mehmet Emin Maşalı. Ankara: Kitâbiyât, 2001.
- Ergin, Muharrem. *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım, 2008.
- Esen, Muammer. "Kur'an'da Akıl-İman İlişkisi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/2, (2011), 85-96.
- Fersahoğlu, Yaşar. *Kur'ân'da Zihin Eğitimi*. İstanbul: Marifet Yayınları, 1998.
- Gezer, Süleyman. "Sözlü ve Yazılı Kültür Ayrımında Kur'an". *İslami İlimler Dergisi* 3/2 (2008), 229-249.
- Gökkır, Necmettin. *Kur'an Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2014.
- Görgün, Tahsin. *İlâhî Sözü'nün Gücü: Varlık ve Bilgi Kaynağı Olarak Kur'ân*. İstanbul: Gelenek Yayınları, 2003.
- Görmez, Hatice. *Kur'an-ı Kerîm'in İkili Anlatım Üslubu Bağlamında Terğîb ve Terhîb*. İstanbul, Kuramer, 2017.
- Güngör, Hülya. *Kur'ân-ı Kerîm'de Fasl ve Vasl İncelikleri (Yûsuf Sûresi Örneği)*. (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Güven, Şahin. "Kur'an Dilinin Özellikleri". *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/14 (2012), 7-20.
- Hamîdullah, Muhammed. *Kur'an-ı Kerim Tarihi*. çev. Salih Tuğ. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1993.
- İbn Manzûr, Cemalüddin Muhammed b. Mukerrem *Lisânu'l- Arab*. Kahire: Dâru'l-Maarif, 1990.
- Kabaklı, Ahmet. *Türk Edebiyatı*. İstanbul: Türkiye Eğitim Vakfı Yayınları, 1994.
- Karaağaç, Günay. *Dil, Tarih ve İnsan*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008.
- Karadavi, Yusuf. *Kur'an'ı Anlamada Yöntem*. çev. Mehmet Nurullah Aktaş. İstanbul: Nida Yayıncılık, 2005.
- Karagöz, Mustafa. "Dilin İşlevleri Açısından Kur'an Üslubu". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2007), 171-206.
- Kâsimî, Cemaleddin. *Tefsir İlminin Meseleleri*. çev. Sezai Özel. İstanbul: İz Yayınları, 1990.
- Kattân, Mennâ Halil. *Mebâhis fi ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Müessetü'r-Risâle, 2016.
- Kazvînî, Ebü'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb. *el-Îzâh fi ulûmi'l-belâğa*. thk. Muhammed Hafâcî. Beyrut: 1980.
- Keskioğlu, Osman. *Nüzulünden İtibaren Kur'ân'ı Kerim Bilgileri*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2012.

- Koçkuzu, Ali Osman. *Rivayet İlimlerinde Haber-i Vahitlerin İtikat ve Teşri Yönlerinden Değeri*. Ankara: Diyanet Yayınları, 1988.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*. çev. Hayrettin Karaman - Ali Özek- İbrahim Kâfi Dönmez - Mustafa Çağrı - Sadrettin Gümüş - Ali Turgut. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 27. Basım, 2014.
- Lebidî, Abdurrauf Said Abdulğani. *Hemzetü'l-istifhâm fi'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Amman: Mektebetü Vataniyye, 1992.
- Mutini, Abdülazim İbrahim Muhammed. *Tefsiru'l-Belagi li'l-İstifhâm fi'l-Kur'âni'l-Hakîm*. Kahire: Mektebetü Vehbe, 2011.
- Müslim, Ebü'l Hüseyin Müslim b. Haccâc, *el-Câmiu's-Sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabiyye, 1972.
- Necati, M. Osman. *Kur'an ve Psikoloji*. çev. Hayati Aydın. Ankara: Fecr Yayınevi, 2004.
- Odabaşı, Fatma. "Dindarlık Göstergesi Olarak Dil/Dil Dindarlığı". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 14/ 1 (2014), 123-154.
- Okiç, M. Tayyip. *Kur'ân-ı Kerîm'in Üslûp ve Kıraatı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1963.
- Oral, Murat. "Kur'ân'a Göre Akıl ve Tefsirdeki Rolü Bakımından Aklın Kur'ân'a Arzı". *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi* 14/1 (2022), 278-301.
- Öcal, Mustafa. *Din Eğitimi ve Öğretiminde Metodlar*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Öncel, Eyyup Serkan. "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programının Eleştirel Düşünme Becerileri Açısından İncelenmesi". *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* 9/11 (2019), 2797-2829.
- Öncel, Eyyup Serkan. "Eleştirel Düşünme ve Felsefe". *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi* 6/37 (2019), 1308-1316.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahman. *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâr-u İbn Kesîr, 1993.
- Şahinler, Necmettin. *Kur'an'da Sembolik Anlatımlar*. İstanbul: Beyan Yayınları, 1995.
- Şanver, Mehmet. "Dini Tebliğ ve Eğitim Açısından Kur'an'da İnsan Psikolojisi ve Özellikler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/1 (2001), 137-164.
- Şâyib, Ahmed. *el-Üslûb*. Kahire: Mektebetü'n-Nehdati'l-Mısıriyye, 1976.
- Taftazânî, Saduddin Mesud b. Abdillâh. *Muhtasaru'l-Meânî*. İstanbul: Şifa Yayınları, 2017.
- Tahirü'l Mevlevî. *Edebiyat Lugati*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1973.
- Tokur, Behlül. "Kur'an'da Soru Kalıpları ve Metaforlar". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (2011), 105-118.
- Ulutürk, Veli. *Kur'ân-ı Kerîm Allah'ı Nasıl Tanıtıyor?*. İzmir: Nil Yayınları, 1994.
- Yavuz, Yusuf Şevki. *Kur'an-ı Kerim'de Tefekkür ve Tartışma Metodu*. Bursa: İlim ve Kültür Yayınları, 1983.
- Yetkin, Suut Kemal. *Edebiyat Üzerine*. İstanbul: Yenilik Yayınları, 1952.

Yüksel, Ahmet Halûk. *İkna ve Konuşma*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, 2005.

Yüksel, Muhammed Bahaeddin. *Kur'an'ı Farklı Anlama ve Nedenleri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017.

Zürkânî, Muhammed Abdülazîm. *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'an*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1988.